

מסכת ברכות

פרק שישי - כיצד מברכין

- דף ל"ה ע"א

משנה.

שואל התנא כיצד מברכין על הפירות מה היא הברכה שמברכים על הפירות.

אומרים התוס' שכאן הגמרא לא תקשה מהיכן יודע התנא שצריך לברך ברכה שהוא כבר שואל כיצד מברכין וכפי שהוא שאל בתחלת המסכתא, משום שכאן פשוט הוא מסביר שצריך לברך ברכה וכפי שנלמד את מסקנת הסוגיא שאסור להנות מן העולם הוזה בלא ברכה, ולכן פשוט הדבר שצריך לברך והתנא רק בא לפרש כיצד מברכין, איך מברכין.

אי נמי, אומרים תוס' תירוץ שני, שהרי כבר למדנו לעיל בדף כ' ע"ב במשנה שהבעל קרי מברך לאחריו ואינו מברך לפניו, ומשם כבר נתבאר שצריך לברך על האוכל ועל המזון והפירות שאוכלים, שצריך לברך ברכה לפני האכילה, ולכן שואל כבר כאן התנא כיצד מברכין על הפירות.

עונה התנא, על פירות האילן הוא אומר בורא פרי העץ פירות הגדלים על האילן מברכים עליהם את הברכה בורא פרי העץ, ותמיד כשכתוב ברכה הכוונה עם שם ומלכות, וכפי שנלמד לקמן בדף מ' והיה לנו כבר לעיל בדף י"ב שברכה שאין בה שם ומלכות אינה ברכה, ולכן בכל מקום שנזכר מטבע ברכה, הכוונה שקודם אומרים ברוך אתה ה' אמ"ה בורא פרי העץ (לדוגמא) וכן בכל הברכות.

א"כ על פירות האילן הוא מברך בפה"ע, חוץ מן היין, שמתוך חשיבות של היין קבעו לו ברכה לעצמו, וכפי שהתנא מבאר, שעל היין הוא אומר בורא פרי הגפן.

ועל פירות הארץ, פירות הגדלים מן הארץ ממש ולא על האילן, הוא אומר הוא מברך בורא פרי האדמה.

חוץ מן הפת, לחם יש לו חשיבות שקובעים לו ברכה לעצמו, שעל הפת הוא אומר המוציא לחם מן הארץ.

ועל הירקות הוא אומר בורא פרי האדמה, רבי יהודה אומר בורא מיני דשאים, ר' יהודה סובר שצריך בברכה שהוא מברך היכר של ברכה לכל מין ומין בפני עצמו, והברכה של בורא פרי האדמה כוללת הן מיני דשאים שזה מיני עשבים וירק והן מיני זרעים כגון קטניות, לכן סובר ר' יהודה שעל הירקות צריך לברך דווקא בורא מיני דשאים.

ברישא נתבאר במשנה שיש פירות הארץ שמברכים עליהם בפה"א, ויש ירקות שגם בהם לדעת ת"ק שהלכה כמותו מברכים עליהם בפה"א, והסבירו תלמידי רבינו יונה שפירות הארץ הם הקטניות, הקטניות נקראים פירות הארץ, ואילו כרוב, חסא, תרד, וכיוצא בהם, נקראים ירקות משום שהם ירק הגדל וזה נקרא ירקות.

וכך גם המשמעות בלשון רש"י שהסביר, למה בירקות לר' יהודה מברכים בורא מיני דשאים, כי בכלל פרי האדמה זה דשאים וזרעים כגון קטניות, הרי שהירקות שר' יהודה אומר שמברכים דשאים הם ירקות והזרעים שעליהם לכו"ע מברכים בפה"א זה כגון קטניות, וא"כ פירות הארץ זה קטניות ואילו

ירק שאוכלים את הירק עצמו כמו חסא כרוב וכדומה הרי זה נקרא ירקות.

גמרא.

שואלת הגמרא מנא הני מילי מנין לנו שצריך לברך. עונה הגמרא, דתנו רבנן כי למדנו בכרייתא, כתוב בפסוק (ויקרא י"ט) קדש הלולים לה', פסוק זה מדבר לגבי פירות הגדלים על האילן, שבג' השנים הראשונות הפירות הם ערלה שאסורה באכילה ואסורה בהנאה, ואילו הפירות של השנה הרביעית הם קודש הלולים לה', זה הנקרא נטע רבעי שאז הם מותרים באכילה, והמשמעות של הפסוק הלולים משמע שני הלולים, פעמיים צריך להלל את הקב"ה, צריך להלל לה' כשאוכלים את הפירות, כשתאכלו את הפירות בשנה הרביעית שאז הם מותרים באכילה יש הלולים לה' להלל אותו פעמיים האחד לברך לפני האכילה והאחד אחרי האכילה, מלמד שטעונים ברכה לפנייהם ולאחריהם, מכאן אמר רבי עקיבא מכאן למד ר"ע אסור לאדם שיטעום כלום קודם שיברך.

שואלת על זה הגמרא והאי קדש הלולים להבי הוא דאתא וכי המילה "הלולים" באה ללמד שצריך שני הלולים לברך על הפירות לפנייהן ולאחרייהן.

והרי האי מיבעי ליה אני צריך את "הלולים", חד דאמר רחמנא אחליה והדר אכליה הפירות הגדלים באילן בשנה הרביעית אמנם הם מותרים באכילה אבל רק בירושלים דינם כמו מעשר שני שצריך להעלות את הפירות של שנה הרביעית לירושלים לאכילה ואם הוא רוצה לאכול אותם מחוץ לירושלים אז הוא צריך קודם לחלל אותם, לפדות אותם ולחלל אותם להוציא אותם לחולין ע"י פדיון שהוא פודה אותם על כסף ורק אז מותר לו לאכול, ואת זה לומדים, שהמילה הלולים הה"א מתחלפת עם חיי"ת והלולים זה לשון חלולים, שקודם אחליה, תחלל את זה, היינו לחלל את זה על כסף, ורק והדר אכליה, לאחר מכן תוכל לאכול אותם, על זה נאמר הלולים וזה הלול אחד לדרוש חילולין, ואיך הרי המשמעות של הלולים זה שני הלולים, השני בא ללמד שדבר המעון שירה מעון חלול ושאינו מעון שירה אין מעון חלול שדווקא יין פרי הגפן הוא זה שצריך לחלל אותו בשנה הרביעית כדי שיוכלו לאכול אותו מחוץ לירושלים משום שאין נוהגת תורת רבעי שצריך לחלל את הפירות של שנה הרביעית רק בכרם כי כך לומדים מהמילה הלולים דבר שמהללים בו, אומרים עליו את ההלל, אומרים עליו שירה טעון חילול וזה הוא יין.

וכדרכי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן דאמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מנין שאין אומרים שירה אלא על היין הלויים היו אומרים שירה על הקרבן כשהיו מקריבים את הקרבנות היו הלויים אומרים שירה ומתי היה הזמן שהלויים אומרים שירה על הקרבנות זה היה כשהיו מנסכים את היין אותו היו מביאים עם הקרבן, וכשמנסכין

ונאמר להלן (דברים כ"ב) ותבואת הכרם מה לחלן כרם המילה תבואה מתייחסת שם לקרן אף כאן כרם גם להוסיף לכם תבואתו מדובר על כרם ומגזירה שוה זאת לומדים שדיני רבעי לא נאמרו אלא בכרם א"כ אייתר ליה חד הלול לברכה וא"כ נשאר לו הלול אחד לברכה שהרי הוא לא צריך את המילה הלולים כדי ללמוד מזה שזה נוהג רק בכרם ע"י הדרשה של דבר הטעון שירה טעון חילול שהרי הוא לומד זאת מג"ש אז יש לו את המילה הלול ללמוד שצריך לברך על הפירות, ואי לא יליף גזרה שוה אבל אם הוא לא לומד בג"ש אלא שהוא לומד את זה מהלולים ברכה מנא ליה מנין לו ללמוד שצריך לברך על הפירות, ואי נמי יליף גזרה שוה וגם אם הוא ילמד בג"ש ושוב אפשר ללמוד מהלול אחד שחייבים לברך על הפירות עדיין יהיה קשה **אשכחן לאחריו לפניו מנין** שהרי מכיון שיש רק חילול אחד מיותר שאפשר לדרוש ממנו שמברכים על הפירות אז הרי מן הראוי לומר שברכה זאת שלמדנו מהלול שצריך להלל ולברך על הפירות זו ברכה שמברכים לאחריו כמו שמצאנו שהתורה מחייבת ברכה של ברהמ"ז על לחם שאוכלים שנאמר שצריך לברך אחרי האכילה שבהמ"ז הרי כתוב ואכלת ושבעת וברכת אז אם נלמד בהלול אחד שצריך לברך על הפירות יהיה מסתבר לומר שזה על לאחריו שצריך לברך אבל לפניו מנין, מנין שצריך לברך ברכה לפני אכילת הפירות.

ועל זה עונה הגמרא **הא לא קשיא דאתיא בקל וחומר כשהוא שבע מברך** אם הוא מברך כשהוא שבע אחרי האכילה **כשהוא רעב** והוא רוצה לאכול **לא כל שכן** שהוא צריך לברך.

והתוס' כבר אומרים שק"ו זה הוא לא ק"ו גמור שא"כ הברכה לפני המזון תצטרך להיות חיוב דאורייתא והרי למדנו לעיל בדף ב"א אצל בעל קרי שלמה הוא מברך רק לאחריו ואינו מברך לפניו, כי הברכה של בהמ"ז שבאמת היא חיוב גמור מן התורה היא לאחריו ואילו לפניו החיוב ברכה על המזון על הלחם אינו אלא מדרבנן ואם לומדים בק"ו וזה ק"ו גמור היה צריך לומר שהברכה לפניו תהיה מדאורייתא ובגמרא שם מבואר להדיא שהברכה לפניו היא רק דרבנן, אלא שאעפ"כ אפשר ללמוד את עצם החיוב אפילו שיהיה מדרבנן, שצריך לברך גם לפניו.

הרי שקושיא זאת שגם אם יש לי הלול אחד מיותר לברכה לא נדע אלא לאחריו ומנין לידע לפניו, את זה אומרת הגמרא לא קשה שהרי נלמד זאת בק"ו.

אלא שהגמרא שואלת **אשכחן כרם** א"כ למדנו שכרם צריך לברך ברכה משום שיש לי לימוד בג"ש לענין שרבעי נוהג רק בכרם ונשאר לי הלול אחד מיותר ללמוד ממנו שצריך לברך על הכרם ע"כ למדנו על כרם **שאר מינין מנין** מנין לנו על שאר המינים של פירות שצריך לברך.

אומרת הגמרא **דיליף מברם** נלמד במה מצינו מכרם **מה כרם דבר שנהנה ומטעון ברכה** כמו שמצינו כרם שהוא דבר שנהנה וצריך לברך עליו **אף כל דבר שנהנה מטעון ברכה**.

אומרת הגמרא **איכא למפרך** אם תרצה ללמוד במה מצינו מכרם יש לי פירכא לפרוך שלא נוכל ללמוד מה **לכרם שכן חייב בעוללות** עוללות הם מין ענבים שצריך להשאיר אותם

את היין על גבי המזבח אז הלויים אומרים שירה שאין אומרים שירה אלא על היין בשעת ניסוך היין על המזבח, על זה אומר ר"ש בר נחמני מנין לנו, **שנאמר** כתוב בפסוק (שופטים ט') **ותאמר להם הנפן החדלתי את תירושי המשמח אלהים ואנשים** שם מבואר את המשל לגבי המלוכה שהעצים הלכו להמליך עליהם מלך ואמרה הגפן האם אפסיק ואמנע מלתת את תירושי, את היין, המשמח אלקים ואנשים, ועל זה שואלת הגמרא **אם אנשים משמח אמנם יין כתוב עליו ויין ישמח לבב אנוש הרי שהוא משמח אנשים, אלהים במה משמח** שהפסוק אומר שהיין גם משמח אלקים, **מכאן שאין אומרים שירה אלא על היין** שלא אומרים שירה רק על היין ולכן לומדים הלולים את ההילול השני שרק בפירות של כרם שהם יין שעליהם אומרים הלל ושירה הם טעונים חילול, דהיינו הם יש להם דיני רבעי מה שאין כן שאר פירות האילן סובר המ"ד הוה שאין להם פירות האילן (צריך להיות שאין להם דיני רבעי).

והגמרא מסיימת עכשיו את הקושיא **הניחא למאן דתני נטע רבעי יש מי שחולק כפי שמיד נלמד וסובר שבכל מקום במשנה צריך לומר נטע רבעי משום שהוא סובר שדין רבעי נוהג בכל פירות האילן ולדבריו לא דורשים את ההילול של הלולים שזה בא לומר שדווקא שדבר הטעון שירה טעון חילול ואינו טעון שירה אינו טעון חילול כי לדבריו כל פירות האילן נוהגים בהם דיני רבעי אז לדבריו יש לי הלול אחד מיותר, כתוב הלולים שזה שני הלולים, האחד נדרש לענין חילולים שצריך קודם לחלל את הפירות של רבעי ורק אח"כ אפשר לאכול אותם חוץ לירושלים, וההילול השני נשאר לו לענין שצריך לברך ברכה על הפירות, **אלא למאן דתני כרם רבעי** מי שסובר שבכל מקום צריך לומר כרם רבעי ואין דיני רבעי נוהגים רק בכרם ולא בשאר פירות האילן **מאי איכא למימר** הוא הרי צריך את ההילולים גם את ההילול הראשון לאחליה והדר אכליה וגם את ההילול השני שאין חילול אלא במקום הלול, שאין דיני רבעי לחלל את הפירות לפני שאוכלים אותם רק בפירות שאומרים עליהם הלול ושירה שזה יין ולא בשאר הפירות ומנין הוא יודע שצריך לברך ברכה על פירות האילן.**

דאתמר למדנו **רבי חייא ורבי שמעון** ברבי נחלקו בזה **חד תני כרם רבעי** אחד מהם סובר שבכל מקום שהזכר במשנה נטע רבעי הוא לומד שצריך לומר כרם רבעי כי לדבריו דיני רבעי לא נוהגים רק בכרם ולא בשאר פירות האילן, **וחד תני נטע רבעי** ויש מי שלומד נטע רבעי שכל פירות האילן נוהגים דיני רבעי, וא"כ למי שסובר נטע רבעי עדיין אפשר ללמוד שצריך לברך על הפירות מהפסוק הלולים שהלול אחד הוא מיותר, ואילו למי שסובר כרם רבעי אי אפשר בכלל ללמוד מהלולים הוא צריך את שני הלשונות של הלול האחד לחילול והאחד שאין דיני רבעי רק בדבר שיש בו הלול היינו בכרם שאומרים עליו שירה.

וממשיכה הגמרא עדיין לדון, **ולמאן דתני כרם רבעי** וגם למי שסובר כרם רבעי **הניחא אי יליף גזרה שוה** אם את הדין הוה שרק בכרם נוהג רבעי הוא לומד את זה בג"ש **דתניא** למדנו כברייתא **רבי אומר נאמר כאן** (ויקרא י"ט) **להוסיף לכם תבואתו** זה הפסוק שנאמר אצל ערלה ורבעי

לעניים כי כך כתוב בפסוק וכרמך לא תעולל, לא תוריד ממנו את העוללות.

ורש"י מביא לפרש מהמשנה בפאה מה זה עוללות כל שאין להם פסיגין היינו אין להם ענפים קטנים שיש באשכול של ענבים, ולא כתף ולא נטף, כתף זה כפי שיש כל ענבים רגיל הרי הענבים תכופות כמו כתף, אחת על אחת, נטף זה מה שבחוד של האשכול נטף, ז"א הענבים שגדלים בסיומו של האשכול הם כמו שהם נוטפים, ואילו העוללות אינם גדלים כמו אשכולות ענבים רגילים אלא גדל שורה יחידית של ענבים ואלו הם עוללות שצריך להשאיר אותם לעניים, א"כ יש לפי פירכא שא"א ללמוד את שאר פירות האילן שיצטרכו לברך ממה שמצינו שצריך לברך על פירות של כרם, שהרי כרם מצינו בה חומרא יתירה שהתורה החמירה את העוללות לתת לעניים ולכן ההחמירה התורה שצריך לברך וא"א ללמוד מזה לשאר הפירות.

אומרת הגמרא קמה תוכיח הרי קמה זו חיטה שבזה וודאי שצריך לברך שהרי כתוב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ולאחר מכן כתוב ואכלת ושבעת וברכת, הרי שלמדנו שצריך לברך בהמ"ז על הלחם ומשם נלמד במה מצינו שגם קמה על אף שהיא לא חייבת בעוללות אעפ"כ חייבים לברך והוא הדין לכל הפירות שאפילו אם הם לא חייבים בעוללות אעפ"כ צריך לברך.

ושוב יש לי פירכא שא"א ללמוד מקמה, מה לקמה שכן חייבת בחלה אדם העושה עיסה כדי לאפות לחם הרי הוא צריך להפריש חלה לתת לכהנים ושוב א"א ללמוד שאר הפירות מחיוב ברכה שיש בקמה כי יש לי פירכא קמה חמורה יותר שחייבת בחלה תאמר בשאר פירות האילן שהם אינם חייבים בחלה.

כרם יוכיח הרי פירות כרם היינו ענבים ביין אינן חייבים בהפרשת חלה ואעפ"כ מברכים, נלמד מזה לשאר הפירות שאפילו אם הם לא חייבים בחלה מברכים.

וחזר הדין שאם תאמר כרם יוכיח ותרצה ללמוד מכרם הרי שוב יש לך פירכא מה לכרם שחייב בעוללות לא ראי זה כראי זה ולא ראי זה כראי זה הצד השווה שבהן דבר שנהנה ומעון ברכה אף כל דבר שנהנה מעון ברכה כך הוא תמיד הלימוד של צד השווה שאם יש לי שני דברים שבכל אחד מהם לעצמו אין לי אפשרות ללמוד במה מצינו משום פירכא הרי לומדים את זה בצד השווה, וכך אנחנו אומרים א"א לומר שנלמד חיוב ברכה בפירות האילן מכרם שהרי יש פירכא שכרם חייב בעוללות אבל את זה נוכיח מקמה שאין לה את אותה חומרא של חיוב עוללות ואעפ"כ חייבים בכרכה הרי שלא החיוב עוללות גורם את החיוב ברכה, ואם תשאל אולי בקמה בגלל שיש חיוב חלה לכן צריך לברך ושוב לא תוכל ללמוד שאר פירות האילן שלא חייבים בחלה שוב נאמר לך כרם יוכיח, הרי כרם לא חייב בחלה ואעפ"כ כן צריך לברך הרי שלא החיוב חלה הוא הגורם את החיוב ברכה אלא הצד השווה שבהם הוא הגורם את החיוב ברכה, ומה הוא הצד השווה שבין כרם וקמה, שבשניהם זה דבר שנהנה וטעון ברכה, ונלמד שכל דבר שנהנים טעון ברכה וכך נלמד בצד השווה חיוב ברכה על כל פירות האילן.

חוזרת הגמרא ושואלת מה להצד השווה שבהן שכן יש בו צד מוזבח הרי הצד השווה של קמה וכרם שיש בהם צד מוזבח, שמהקמה שזו חיטה עושים סולת שמקריבים אותו במנחות על המזבח ומהכרם עושים יין שמנסכין את היין על המזבח, הרי יש צד חומרא בשני הדברים האלו של הצד השווה גם בקמה וגם בכרם שיש בהם צד מוזבח תאמר בשאר פירות האילן שאין בהם צד מוזבח ולא תוכל ללמוד מהצד השווה שצריך לברך.

והגמרא אומרת ואתי נמי זית דאית ביה צד מוזבח אמנם שצריך לברך על זית זה כן נוכל ללמוד מצד השווה שהרי גם הזית יש בה צד מוזבח שמהזית עושים שמן שאת השמן ג"כ מביאים לעשות ממנו את המנחות, אז מכיון שגם הזית יש צד מוזבח אפשר ללמוד אותו מהצד השווה של כרם וקמה אבל שאר פירות האילן לא נוכל ללמוד.

שואלת הגמרא וזית מצד מוזבח אתי וכי את החיוב לברך על זית אני צריך ללמוד בצד השווה מכרם וקמה במה שהצד השווה אמנם יש בו צד מוזבח וגם זית יש לו חומרא זו שיש בו צד מוזבח ורק כך אני יודע שמברכים על הזית, על זה שואלת הגמרא והא בהדיא כתיב ביה כרם גם הזיתים נקראים כרם דכתיב (שופטים ט"ו) ויבער מגדיש ועד קמה ועד כרם זית מדובר שם בשמשון הגיבור שהוא הבעיר מגדיש ועד קמה ועד כרם זית, הרי שהזית נקרא כרם, ואם למדנו שכרם חייבים לברך עליו שהרי למד אותה בג"ש של תבואת הכרם ללהוסיף לכם תבואתו א"כ נלמד שזית מברכים עליו אפילו בלי שנלמד אותו במה מצינו מצד השווה שיש בו צד מוזבח.

על זה עונה הגמרא אמר רב פפא כרם זית אקרי כרם סתמא לא אקרי אמנם הבאת פסוק שהזיתים נקראים כרם אבל הם לא נקראים סתם כרם הם נקראים כרם זית, ואילו שם מדובר בתבואת הכרם סתם מדובר רק בגפן ולא בזית.

מכל מקום קשיא מה להצד השווה שבהן שכן יש בהן צד מוזבח אמנם את הקושיא ששאלנו באמצע שזית אין לו צורך ללמוד אותו מצד השווה תירצת וזית כן צריך ללמוד מצד השווה משום שזית יש לו צד מוזבח אבל עכ"פ הקושיא ששאלנו שא"א ללמוד חיוב ברכה בפירות האילן מצד השווה של כרם וקמה כי יש פירכא מה להצד השווה שכן יש בהם צד מוזבח תאמר בשאר פירות האילן שאין בהם צד מוזבח אז הרי שוב קשה איך תלמד חיוב ברכה בשאר פירות האילן.

אלא אומרת הגמרא דיליף לה משבעת המינין הרי באותו פסוק בפרשת עקב מבואר שבעת המינין שנשתבחה בהן א"י ארץ חיטה ושעורה גפן ותאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש שלאחר פסוק זה כתוב ואכלת ושבעת וברכת, הרי הפסוק מתייחס לאותם ז' המינים שהוזכרו שבהם אם אכלת ושבעת אתה צריך לברך הרי שיש לי פסוק שצריך לברך על ז' המינים ולומדים במה מצינו לשאר פירות האילן מה שבעת המינין דבר שנהנה ומעון ברכה כמו שז' המינין הם הרי דבר שנהנה וטעון ברכה לברך כפי שלמדנו מהפסוק ואכלת ושבעת וברכת אף כל דבר שנהנה מעון ברכה כמו כן שאר

פירות האילן כיון שהוא נהנה הוא טעון ברכה לברך.

שואלת הגמרא שוב פירכא שא"א ללמדו את שאר פירות האילן מז' המינים מה לשבעת המינים שכן חייבין בכבורים הרי שבעת המינים מהם מביאים בכורים כמו שמפורש בפרשת כי תבוא שם נאמר אשר תביא מארצך, זהו הפסוק שרש"י מביא לפי מה שמתוקן בצד, ונאמר להלן, זה הפסוק שהזכרנו בפרשת עקב ארץ חיטה ושעורה, מה להלן, כמו שהמילה ארץ בפסוק של ארץ חיטה ושעורה מתייחסת לשבח הארץ דהיינו לאותן פירות שהארץ נשתבחה בהן שהם ז' המנים אף כאן כשכתוב אשר תביא מארצך שתביא מאותן פירות שהם שבח הארץ שזה שבעת המינים שבהם נשתבחה א"י הרי שרק מז' המנים מביאים בכורים ואילו משאר פירות האילן לא מביאים בכורים אז א"א ללמדו במה מצינו שכמו ז' המינים חייבים בברכה כך שאר פירות האילן חייבים בברכה יש הרי פירכא מה לז' המנים שכן חייבים בכורים. ועוד עוד קושיא התיינח לאחריה הרי שוב הפסוק ואכלת ושבעת וברכת לא מלמד אלא על חיוב שצריך לברך אחרי האכילה של ז' המנים לפניו מנין לך לדעת שצריך לברך לפני שאוכלים.

ושוב עונה הגמרא הא לא קשיא דאתי בקל וחומר זה אפשר ללמדו בק"ו כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לא כל שכן אז זה לא קשה שלאחר שיהיה לנו לימוד על ואכלת ושבעת וברכת שמברכים אחרי המזון אחרי שאוכלים שוב נדע שמברכים לפני כי נלמד זאת בק"ו הרי שזה לא קשה אבל עדיין נשאר הקושיא שעדיין א"א ללמדו שאר פירות האילן מז' המינים שהרי יש לי פירכא מה לז' המינים שכן חייבים בכורים ולכן למ"ד כרם רבעי א"א ללמדו מז' המינים כי יש פירכא מה לז' המינים שכן חייבים בכורים.

וגם עכשיו שואלת הגמרא ולמאן דתני נטע רבעי גם למי שסובר שלומדים נטע רבעי, שבכל מקום אומרים נטע רבעי דהיינו שדיני רבעי נוהגים בכל פירות האילן והרי נשאר לו הלול אחד מיותר לברכה וההילול הזה מדבר על כל הפירות של האילן שצריך אמנם להלל, אז יודעים אמנם שפירות האילן צריכים ברכה אבל עדיין קשה הא תינח כל דבר נטיעה כל דבר שצריך לנטוע אותו כמו פירות של אילן שאינן גדלים אלא כשנטעים את האילן דלאו בר נטיעה אבל דבר שהוא נהנה והוא אינו בר נטיעה כגון בשר ביצים ודגים תוס' אומרים חלב, שכל אלה אינם גדלים מנטיעות מנין מנא ליה שצריך לברך, אומרים כבר תוס' שאין צורך דווקא לפרש בשר ביצים ודגים, אותו דבר אפשר להקשות על ירקות שגם הם אינן בני נטיעה הירקות לא גדלים מנטיעה ותשאל מנין שמברכים, ותוס' אומרים שאמנם לגירסתו של רש"י לא גורסים כגון בשר ביצים ודגים אלא הקושיא היא דלאו בר נטיעה מנא ליה וזה כולל כל דבר שאינו פירות האילן שנוטעים אותו כמו ירקות או בשר וכדומה וכיון שאינם בר נטיעה מנא ליה מנין אתה יודע שצריך לברך.

אלא אומרת הגמרא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, אומר רש"י זה סברא שמכיון שהוא נהנה מברכה שהקב"ה ברא צריך להודות למי שבראם, צריך

הוא להודות לבורא עולם שברא את הפירות, ולכן סברא הוא, וכפי שלמדנו בתחלת הדף מדברי התוס' שזו מסקנת הגמרא שלומדים את זה בסברא שאסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה, ועל אף שבכל השקלא וטריא הבאנו לימוד מן הפסוק והיינו סבורים שזה לימוד גמור, עכשיו לפי מסקנת הגמרא שזה רק סברא כל הפסוק של קדש הלולים שלמדנו ממנו אינו אלא אסמכתא בעלמא.

אומרת הגמרא תנו רבנן אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל שהרי הוא נחשב כמי שנהנה מן ההקדש שיש מעילה כי כתוב בפסוק לה' הארץ ומלוואה כפי שהגמרא מיד תדרוש שמזה לומדים שיש בזה מעילה כנהנה מקדשי שמים, מסיימת הברייתא מאי תקנתיה מה התקנה שלו ילך אצל חכם.

שואלת על זה הגמרא ילך אצל חכם מאי עביד ליה מה יכול החכם להועיל הא עביד ליה איסורא הרי הוא כבר עבר את האיסור מעילה במה שהוא נהנה בלי לברך ברכה מה יועיל החכם שהוא ילך עכשיו אליו אחרי שהוא כבר עשה את האיסור.

אלא אמר רבא ילך אצל חכם מעיקרא עוד מלפני שהוא אוכל וילמדנו ברכות כדי שלא יבא לידי מעילה שהוא ילך אצל החכם והחכם ילמד אותו הלכות ברכות איך מברכים על מה מברכין ואז הוא לא יבוא לידי מעילה.

אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנא' (תהלים כ"ד) לה' הארץ ומלוואה וכפי שכבר הסברנו שזהו מקור הדין שזה נחשב מעילה משום שכתוב לה' הארץ ומלוואה והרי הוא כאילו נהנה מן ההקדש.

רבי לוי רמי ר' לוי שאל סתירה בפסוקים בתיב לה' הארץ ומלוואה וכתתיב (תהלים קט"ו) (שאומרים בהלל) השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם הרי שהארץ ניתנה לבני אדם.

עונה הגמרא לא קשיא כאן קודם ברכה קודם ברכה אז הרי לה' הארץ ומלוואה,
- דף ל"ה ע"ב

כאן לאחר ברכה מפרש רש"י בסוף עמוד א' הרי היא לבני אדם.

אומרת הגמרא אמר רבי חנינא בר פפא כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאילו גזול להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל, שנאמר (משלי כ"ח) גזול אביו ואמו ואומר אין פשע חבר הוא לאיש משחית ואין אביו אלא הקדוש ברוך הוא שנאמר (דברים ל"ב) הלא הוא אביך קנך אז הקב"ה הוא זה שנקרא אביו ועליו נאמר שהוא גזול אביו, מסביר רש"י שהרי הוא גזול את הקב"ה, את הברכה שהוא היה צריך לברך להקב"ה והוא לא בירך, ולאחר מכן מה שכתוב ואמו ואין אמו אלא כנסת ישראל שנאמר (משלי א') שמע בני מוסר אביך ואל תמוש תורת אמן שמזה לומדים תורת אמן זה מנהגים שנהגו וזוהי כנסת

וישראל, וגם לאמו הוא נחשב גזלן שהרי הוא גוזל את כנסת ישראל שכשחטאו הפירות לוקין ובוזה שהוא לא מברך הוא גוזל את כנסת ישראל כמה שהפירות לוקין.

מאי חבר הוא לאיש משחית מה פירוש סיומו של הפסוק. אמר רבי חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהשחית את ישראל לאביהם שבשמים ירבעם בן נבט לשון רש"י הוא היה חוטא שחטא והחטיא את ישראל ולכן אדם זה שרק נהנה מן העולם הזה בלא ברכה והוא סבור אין פשע, שאין בזה עול כ"כ גדול, אבל מכיון שהוא מיקל ראש בחיובי הברכות והאחרים, אנשים אחרים, רואים ולומדים ממנו לעשות גם כן כך להנות מן העולם הזה בלא ברכה נמצא שהוא גורם לאחרים להקל ראש בברכות אז זה שמיקל נחשב חבר לאיש משחית שכמו ירבעם בן נבט חטא והחטיא את ישראל כך הוא חוטא ומחטיא, כך פירש רש"י את הגמרא.

ואמרת הגמרא תנו רבנן למדנו כבריייתא ואספת דנגך מה תלמוד לומר לפי שנאמר (יהושע א') לא ימוש ספר התורה הזה מפיך יכול הייתי סבור דברים ככתבן שהאדם רק יעסוק בתורה ולא יעסוק בדרך ארץ לצרכי פרנסתו ולצרכי מחיתו תלמוד לומר כתבו בפסוק ואספת דנגך הנהג בהן מנהג דרך ארץ דברי רבי ישמעאל הפסוק הזה בא לומר שגם ביחד עם לימוד תורה עם הדברי תורה תנהיג בהם מנהג דרך ארץ, מסביר רש"י שאם תבוא לידי צורך הבריות שהרי אם האדם לא יתפרנס יהיה נצרך לבריות סופך ליבטל מדברי תורה ולכן הנהג בהם מנהג דרך ארץ ביחד עם לימוד התורה.

רבי שמעון בן יוחי אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה אם ואספת דנגך אומר שעל האדם לעסוק באסיפת הדגן הרי שהוא צריך לחרוש ולזרוע א"כ כשאדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישא וזורח בשעת הרוח למלאכת זורה צריך שהרוח תהיה ואז כשהוא מרים ברכת את התבואה הרי הרוח מנפה את הקש שמתעופף עם הרוח והתבואה נשאר נקיה מקש, עכ"פ אפשר שואל רשב"י אדם יהיה חורש בשעת חרישה ויעבוד את כל העבודות שצריך לעבוד בשדה תורה מה תהא עליה מה יהיה עם התורה, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים אם ישראל עושים רצונו של מקום הרי המלאכה שלהם היינו הפרנסה שהם צריכים לחיות נעשית להם ע"י אחרים ע"י הגוים שנאמר (ישעיהו ס"א) ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו' הרי זורים הגוים הם אלו שירעו את הצאן הם אלה שיעבדו ועי"ז יתפרנסו ישראל, ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר (דברים י"א) ואספת דנגך כשאינם עושים רצונו של מקום אז נאמר ואספת דנגך שאז הם צריכים בעצמם לעבוד במלאכה ולטרוח כדי שיהיה להם מהיכן להתפרנס.

שואלים מיד התוס' עוד במה שלמדנו קודם שואספת דנגך נאמר על זמן שישראל עושים רצונו של מקום ורק כשאין עושים רצונו של מקום נאמר ולקחתי דגני בעתו שזה התירוץ שהגמרא תירצה על קושיתו של ר"ח בר פפא וכאן אומר רשב"י שהפסוק של ואספת דנגך מדבר בזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, מתרצים התוס' שבוודאי מדובר גם כאן שהם עושים רצונו של מקום אבל הם אינם עושים רצונו כ"כ ואינם צדיקים גמורים, והרי כשישראל עושים רצונו של מקום באותה מדרגה שסובר רשב"י שהם צדיקים גמורים אז מלאכתן נעשית ע"י אחרים אבל כשאינם צדיקים גמורים ורשב"י קורא לזה אינם עושים רצונו של מקום נאמר ואספת דנגך אבל עדיין הדגן הוא שלהם, ואילו כשהם בכלל חוטאים ואינם עושים רצונו של מקום בזה הדגן הוא גם לא שלהם אלא הקב"ה נוטל אותו ומראה להם שהוא שלו, ובשני המקרים הם עצמם אוספים את הדגן אלא שאם הם אינם עושים הוא לוקח את הדגן מרשותם (כמו שהוסיף כאן הב"ח).

והמהרש"א מוסיף לבאר שמה שנאמר כאן כאילו גוזל להקב"ה הרי פירשנו מרש"י שהוא גוזל את הברכה שהיה צריך לברך להקב"ה אומר המהרש"א מכיון שכל זמן שהאדם לא מברך או לז' הארץ ומלואה, הפירות והדבר שממנו הוא נהנה שייך לבורא עולם הרי בזה שהוא נהנה בלי לברך הרי הוא גוזל להקב"ה כפשוטו הוא גוזל את הדבר שהקב"ה עוד לא נתן לו את זה לפני שהוא מברך, והענין הזה הוא משום שהקב"ה ברא את כל הבריה הכל הוא ברא לכבודו וצריך לתת לו כבוד מעין כל ברכה וברכה שמברכין ולהנות בלי ברכה חסר כאן מכבודו של בורא ולכן הוא נחשב כמי שגזל את הקב"ה, ומה שהוא גוזל את כנסת ישראל מפרש המהרש"א כדברי רש"י והוא מוסיף שע"י הברכות מופיע ויורד שפע מן השמים בפירות ואדם זה שלא בירך הרי הוא מונע את אותו שפע שלא ירד טל לברכה על אותו מין שהוא אוכל בלי ברכה ולכן הוא נחשב כמי שגוזל את כנסת ישראל והמהרש"א עוד האריך כאן בדברים נפלאים בביאור דברי הגמרא.

ומן הענין להזכיר כאן שגדולי האחרונים דנים בענין החיוב לברך, שלמדנו כבריייתא שאסור לא לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה ועוד אמרה הבריייתא וכל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל, ובתשובות אבני נזר אר"ח סימן ל"ז הוא דן בדבריו של השואל שהדין של אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה זה חיוב גברא, חיוב על האדם לברך ברכה לפני שהוא נהנה והתוספת במה שאמרנו כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה מעל זה שנוסף כאן גם איסור חפצא שהדבר נחשב אסור בהנאה כל זמן שלא בירך עליו, והאבנ"ז מפלפל בזה אם יש איסור חפצא באותו חיוב שצריך לברך על כל דבר שנהנים ממנו או שזה רק חיוב גברא.

ואמרת הגמרא רבי חנינא בר פפא רמי הקשה סתירת הפסוקים בתיב כנבואת הושע (הושע ב') ולקחתי דגני בעתו וגו' הרי לשון הפסוק הוא שהדגן הוא דגני, שייך להקב"ה, ובתיב בפרשת והיה אם שמוע (דברים י"א) ואספת דנגך וגו' שהדגן מתייחס שהוא שייך לישראל, עונה הגמרא לא קשיא כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום בזמן שישראל עושים רצונו של מקום הדגן הוא שלהם ואז נאמר

ואילו לפי התירוץ השני של תוס' באמת דברי רשב"י חולקים על מה שנאמר לעיל, והאריכו בזה המפרשים להסביר את פירוש דברי התוס' בתירוצם השני.

עכ"פ נתבאר לנו שבזמן שאינן עושים רצונו של מקום ולתירוץ ראשון של תוס' הכוונה שהם אינם צדיקים גמורים אז נאמר ואספת דגןך.

ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן לא רק שהם צריכים להיות טרודים כמה שהם עושים את מלאכתן הם אלא גם את מלאכת אחרים הם צריכים לעבוד בשביל אחרים שנאמר (דברים כ"ח) ועבדת את אויבך וגו' זה נאמר בתוכחה שבזמן שבנ"י חוטאים ואינם עושים רצונו של מקום הם גולים בגלות ואז הם צריכים שם לעבוד את אויביהם.

אומרת הגמרא **אמר אבי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן כרבי שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן הרבה נהגו כפי שר' ישמעאל אומר לנהוג שביחד עם דברי תורה להנהיג בהם מנהג דרך ארץ להיות האדם עוסק גם לצורך פרנסתו ועלתה בידם נתקיימה בידם והצליחו, ואילו הרבה שעשו כרשב"י לא עלתה בידם להיות דבוקים כל כולם בעסק התורה בלי שיתעסקו שום דבר לצורך פרנסתם.**

אומרת הגמרא **אמר להו רבא לרבנן רבא אמר לתלמידים בישיבה בממוטא מינייכו זה לשון בקשה אני מבקש מכם ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי יומי ניסן הימים של חדש ניסן הם ימי הקציר שקוצרים את התבואה, יומי תשרי הימים של חדש תשרי הם הימים שבהם דורכים את הענבים בגיתות לעשות מהם יין דורכים את הזיתים בבית הבד לעשות מהם שמן, והוא מבקש מהם שבאותם ימים לא יופיעו לפני ללמוד תורה, למה, כי היכי דלא תמדרו במזונייכו כולא שתא שלא תהיו טרודים במשך כל השנה בצרכי מזונותיכם בצרכי הפרנסה שלכם.**

מסביר המהרש"א את הענין של הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידן, נראה לפרש אומר המהרש"א שוודאי יש צדיקים גמורים שבהם מקויים מה שאמר רשב"י שגם מלאכת עצמם נעשית ע"י אחרים ע"י גוים, אלא שהם מעטין, וכדבריו של רשב"י בעצמו שאמר במסכתא סוכה בדף מ"ה ע"ב אומר רשב"י ראיתי בני עליה והם מועטין אם אלהם אם שנים הם הם אני ובני, ומכיון שבני עליה הם כ"כ מועטים אין לו לאדם לסמוך על זה ולומר שאני אינני עושה מלאכה כלל ומלאכתי תיעשה ע"י אחרים שצדיק גמור אני, אז לא יכול האדם לסמוך על כך שמא טעות הוא טועה ואינו צדיק גמור, וזהו לשון הגמרא מסביר המהרש"א הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידן, הלשון הרבה פירושו שרוב העולם רוב קהל ישראל הרי אינם צדיקים גמורים, ולכן אם הם נוהגים כמו רשב"י עלתה בידם, אבל והרבה עשו כרשב"י לא עלתה בידם לפי שרובם אינם צדיקים גמורים כמו רשב"י ובנו, ולכן אמרה המשנה יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, אבל באמת לעתיד לבוא שאז נאמר ועמך כולם צדיקים וכולם יהיו צדיקים גמורים או יקויים בנו הפסוק שהביא רשב"י ועמדו זרים ורעו צאנכם, כך הסביר כאן המהרש"א.

ובענין מחלוקת זאת של ר' ישמעאל ורשב"י יש כאן מקום וצורך להרחיב את הדיבור ולהסביר מנין הענין הנשגב הזה שבני ישיבות מקדישים עצמם ללון באהלה של תורה בלי להתעסק לצורך פרנסתן כפי הוא זה, שזוהי שיטתו של רשב"י, והרמב"ם אמנם סובר בהלכות ת"ת פרק ג' הלכה י' שם סובר הרמב"ם שמי שחושב שהוא יוכל לעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה כלל ויתפרנס מן הצדקה והרמב"ם אומר דברים חמורים נגד זה וכבר האריך בזה הרמב"ם עצמו בפירוש המשניות בפרקי אבות, הכ"מ שם במקום ביאר בארוכה את כל הענין ולמסקנת דברי הכ"מ אומר הכ"מ כך וראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבינו (היינו באותם תקופות שלפני הרמב"ם ואחריו החכמים שהיו אחרי הרמב"ם) כולם נוהגים ליטול שכרן מן הציבור, וגם אפילו אם נודה שהלכה כדבריו של הרמב"ם בפירוש המשנה אפשר אומר הכסף משנה שהסכימו כן כל חכמי הדורות, משום עת לעשות לה' הפרו תורתך הסכימו על כך שיהיו מקדישים ת"ח עצמם ללימוד התורה ויתפרנסו ויטלו את שכרם מן הציבור, שאילו לא היתה פרנסת הלומדים ומלמדים מצויה לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי והיתה התורה משתכחת ח"ו ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר.

הרי שהכסף משנה לאחר שבארוכה מבאר האם פסקו הפוסקים כדבריו של הרמב"ם שאין לזמ לאדם לעסוק בתורה ולהתפרנס מן הצדקה וצריך הוא כן לעשות דבר לפרנסתו שזו היא בעצם שיטתו של ר' ישמעאל והרמב"ם פסק הלכה כדברי ר' ישמעאל, איך שלא יהיה אומר הכ"מ ראינו מההנהגה של חכמי הדורות בכל הדורות שנהגו כן ליטול שכרם מן הציבור ולהתפרנס מן הצדקה ומשום שכלי זה אם לא היתה פרנסתם מצויה לא היו יכולים לטרוח ולעסוק בתורה כראוי והיתה ח"ו משתכחת תורה מישראל ולכן הנהיגו חכמי הדורות בכל דור ודור שיהיו ת"ח מקדישים את עצמם כל כולם אך ורק ללימוד התורה וחובה וחיוב על הקהל על הקהילה לפרנס אותם, כך הסבירו הכ"מ שבזה יגדיל תורה ויאדיר.

גם התשב"ץ בתשובותיו בחלק א' מסימן קמ"ב עד קמ"ז ועד בכלל עוסק בשאלות אלו ובענין קמ"ב אומר שם התשב"ץ חובה על כל ישראל לפרנס דרך כבוד לחכמיהם ולדייניהם שתורתם אומנותם כדי שלא יצטרכו להתבטל ממלאכת שמים בשביל מלאכתם וכדי שלא יודלולו בפני עמי הארץ מפני ענים ושיהגו בהם כבוד, ושורש דבר זה יוצא לנו מן התורה על פי מדרש חכמים, מביא על כך התשב"ץ מקורות מכל רחבי הש"ס להכריע את ההלכה הזאת שצריך לפרנס את הת"ח שהם מקדישים את עצמם כל כולם רק לעמל התורה והם אינם עוסקים לפרנסתם, כך הוכיח התשב"ץ מכמה וכמה מקומות בש"ס והוא מביא מדברי הגמרא בגיטין דף ס' ע"ב שם מבואר להדיא שהיתה קופה מיוחדת לצדקה שלאותה קופה היה מיוחד לקבץ בה ממון לחלק לתלמידים שלומדים תורה, והלשון של התשב"ץ הוא שאפילו התלמידים העוסקים בתורה כל ימיהם אע"פ שאינם ראשי ישיבות, שהם אינם ראשי ישיבות אלא תלמידי ישיבה, חייבים ההציבור לפרנסם דרך כבודם, כך מוכיח התשב"ץ, ועוד הוא האריך בתשובותיו בהמשך הענין, שהציבור חייבים לפרנס חכמי דורם לפי כבודם

ומהרש"א דייק את הלשון הרבה, והפירושו מסביר הגרי"ז שאין זו דרך לרבים, משום שהמונן העם אינו יכול לעמוד בכך להיות עוסק רק בתורה, ולכן להם, לאותם רבים, ההלכה כדברי הרמב"ם בהלכות ת"ת כר' ישמעאל שהנהג בהם מנהג דרך ארץ ביחד עם עסקם בלימוד התורה אבל ליחידים בוודאי למעוטים וליחידים שראויים הם למדרגה הזאת להקדיש את עצמם כל כולם לתורה גם בזה הרמב"ם מודה כדבריו בסוף שמיטה ויובל שכל איש ואיש שנדבו אותו ורוחו וודאי שראוי הוא להקדיש את עצמו כל כולו לתורה בלי שום חיוב לעסוק בדרך ארץ.

ומקור לדבריו של הגרי"ז יש בנפש החיים להגאון ר"ח מוולאזין תלמידו של הגר"א, שם בשער א' פרק ח' בהגה"ה מבאר ר"ח וואלוזינער שבפרשת שמע נאמר ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, גם בממונך משום שפרשת שמע נאמרה בלשון יחיד וליחידים יש לומר להם שגם בכל מאדך שיעסקו אך ורק בתורה בלי ששידאגו לענייני ממונן ולענייני פרנסתם כדבריו של רשב"י, משא"כ בפרשת והיה אם שמוע שנאמרה בלשון רבים, היא נאמרת בלשון רבים, לא נאמר ובכל מאדכם משום שלרבים אין אפשרות לדרוש את הדרישה הזאת שכולם יעסקו בתורה, וכפי שהוא דן שם בנפש החיים, סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא ואת מצוותיו שמור כי זה כל האדם, הם אלו שזכו שנדבה אותם רוחם והכירים מדעם להבדל לעמוד ולשרת לפני ה' ולהמית את עצמם באהלו של תורה והם תלמידי הישיבות בבתי מדרשות ובישיבות הקדושות והם אלו שאמנם נהגים כדברי ר' ישמעאל הנהג בהם מנהג דרך ארץ אבל זוכים הם ע"י החוקת תורה שיהיה גם להם חלק בלימודו של תורה, זה מה שמבטא מסוגיא זאת וכפי שראינו חכמי הדורות נהגים הלכה למעשה.

אומרת הגמרא אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים בוא תתבוננן לראות שאין הדורות האחרונים דומים לדורות הראשונים, דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זו וזו נתקיימה בידן עיקר עסקם היה בתורה והיה עוסקים במלאכה באופן עראי ולכן שניהם נתקיימו בידם, דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי זו וזו לא נתקיימה בידן כיון שקבעו את עצמם לפרנסה ואת התורה עשו עראי שניהם לא נתקיימו בידם.

ואמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך מרקסמון טרקסמון זה שער אם של בית או של חצר, ודורות הראשונים היו מכניסים את הפירות שלהם דרך שערי החצר ושערי הבית כדי לחייב במעשר כדי שהפירות יתחייבו במעשר, דורות האחרונים מכניסין פירותיהן דרך גנות דרך חצרות דרך קרפיות כדי לפטרן מן המעשר הדורות האחרונים אדרבה מכניסים את הפירות או דרך הגג או דרך החצר או דרך קרפיות, הקרפף זה ג"כ מקום מוקף מסביב כדי שיפטרן מן המעשר, ואיך נפטר הפירות מן המעשר, דאמר רבי ינאי אין הטבל מתחייב במעשר עד שיראה

וכבוד תורתם ושוה דבר תורה, והוא האריך בפרטי הדינים בכל העניינים האלו, ובסימן קמ"ז הוא עוסק בביאור ההלכה האם ההלכה היא כדבריו של הרמב"ם שהזכרנו או לא והוא גם בזה מרחיב מאוד לבאר את כל ההענין ובתוך אותה תשובה הוא מבאר שאפילו אם מצינו בזמן הגמרא שהיו הרבה מגדולי חכמי ישראל שהיו עוסקים גם לצורך פרנסתם באיזה שהוא ענין הרי שלא היה זה אלא בזמנם, שאע"פ שעסקו במלאכתם לא היה דבר זה טורד אותם ומפריע להם בלימוד התורה, ולפי שדורות הראשונים היה לבם פתוח כפתחו של אולם, כפי שהוא מביא מלשון הגמרא, ולא שלט כמו בזמנינו שמצוי שר שכחה אז לכן אף שבזמנם יכלו להיות חכמי ישראל גם כאלו שעסקו לפרנסתם, אומר על כך התשב"ץ אבל בזמנינו שאם ההאדם יתעסק במלאכתו אינו רואה סימן ברכה במשנתו בלימודו שהוא לומד הלכך מצאו היתר חכמי הזמן להגות יומם בלילה בתורה ולספק מורי הוראות בישראל וליהיות ניוונים מהציבור וזו חסידות גמורה לפי הדורות אין נראה לי שיש איסור בדבר חלילה, וכך הוא ממשיך לקמן בהמשך התשובה לבאר את גודל שכרם של אלו המחזיקים ידם של ת"ח שיוכלו הת"ח להקדיש את עצמם כל כולם לתורה מה גדול שכרם שיש להם חלק ע"י החוקת התורה בלימודם של הת"ח.

כל זה נתבאר לנו א"כ הן מדברי הכסף משנה והן מדברי התשב"ץ שכן היה מנהגם של ישראל מדורי דורות, הן בדורות הקודמים שהנהיגו שכל הבני ישיבות העוסקים בתורה יומם ולילה הרי שהם מתפרנסים מהקופה של ציבור וחובה היא על הציבור ועל הקהילה לפרנס אותם וכפי שזכינו שגם בדורינו אנו ישנם ישיבות ובתי מדרשות שבהם אלפי אלפי בני תורה ממיתין את עצמם באהלו של תורה אשריהם ואשרי חלקם ואשרי חלקם של המסייעים בכך שזוכים הם ע"י החוקת התורה שגם להם יהיה חלק בלימוד התורה.

ולעצם המחלוקת של ר' ישמעאל ורשב"י שכבר אמרנו שמדבריו של הרמב"ם בהלכות ת"ת משמע שהוא פוסק הלכה כר' ישמעאל שהנהג בהם מנהג דרך ארץ שצריך האדם לעסוק גם לפרנסתו ולא רק בענין לימוד התורה, ושעל זה הבאנו דברי הכסף משנה ודבריו של התשב"ץ שההלכה הוכרעה לא כרמב"ם אלא שבני תורה עוסקים כל כולם בתורה בלי שיעסקו לצורך פרנסתם בשום דבר, אבל גם הרמב"ם בעצמו ידועים דבריו בסוף הל' שמיטה ויובל בהלכה אחרונה, ולא שבת לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל ולעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשהו האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים וללויים, הרי שהרמב"ם בעצמו אומר שאמנם יש דרך כזאת שהאדם יקדיש את עצמו לשרת ולעבוד את ה' והקב"ה כבר ידאג לפרנסתו לספק לו את צרכיו.

ועמד על הסתירה הזאת בדברי הרמב"ם הגרי"ז בספרו חידושי מרן רי"ז הלוי על התורה והוא ביאר שם את לשון הגמרא אצלנו הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם וכבר אמרנו שגם

על זה שואלת הגמרא ונברך עליה בורא פרי עץ זית לזה יש עצה נתקן מטבע ברכה שמברכים בורא פרי עץ הזית כדי שיהיה ברכה על הפרי שהוא ברית שמים.

אלא אמר רב זוטרא חמרא זיין משחא לא זיין יין יש לו את המעלה לקבוע לו ברכה לעצמו בגלל שיש לו את החשיבות שהוא מזין את האדם ואילו שמן אינו מזין.

שואלת הגמרא ומשחא לא זיין שמן לא מזין והתנן למדנו משנה הנודר מן המזון מותר במים ובמלח אדם שנדר לאסור על עצמו מזון מותר במים ומלח, והוינן בה ושאלנו על זה קושיא מים ומלח הוא דלא אקרי מזון הא כל מילי אקרי מזון משמע מהמשנה שדווקא מים ומלח הם לא נקראים מזון ולכן הם לא נכללים בנדר שהוא אסר על עצמו אבל שאר האוכלין והמשקין נקראים מזון, ומזה הקשינו נימא תיחוי תיובתא דרב ושמואל שיהא מזה קושיא על רב ושמואל דאמרי שרב ושמואל אמרו אין מברכין בורא מיני מזונות אלא בחמשת המינין בלבד דווקא בחמשת מיני דגן שהם חיטים ושעורים וכוסמין ושכולת שועל ושיפון, אז רק במאפה שנאפה מה' מיני דגן מברכים בורא מיני מזונות, הרי שאין שם מזון רק על ה' מיני דגן ולא על שאר אוכלין ומשקין, ואמר רב הונא ורב הונא אמר לתרין את הקושיא הזאת שלא יקשה על רב ושמואל באומר כל הזן עלי שאמנם אם הוא אומר קונם מזון עלי לא נאסר אלא בה' מיני דגן שהם הנקראים מזון אבל המשנה מדברת שהוא אמר כל הזן עלי פירושו שאפילו אם זה לא מה' מיני דגן וזה לא נקרא מזון אבל אם זה מזין אם זה מזן זיין אז זה מזין אז גם זה הוא אסר על עצמו ולכן אמרה המשנה שהוא נאסר ע"י נדר זה בשאר אוכלין ומשקין חוץ ממים ומלח שהם אפילו אינם מזינים, אז מזה עכ"פ הרי מוכרח אלמא משחא זיין ששמן כמו שאר אוכלין ומשקין גם הם מזינין את האדם ואיך אתה אומר שרק יין מזין והשמן לא.

אלא אומרת הגמרא חמרא סעיד ומשחא לא סעיד היין גם סועד את הלב ולסועד את הלב זה יותר חשוב מאשר להזין וזה יותר חשוב ממזון, ולכן כן קבעו לו ברכה לעצמו כי יש לו חשיבות זו שהוא סעיד, שהוא סועד את הלב, ואילו שמן לא סעיד.

שואלת הגמרא וחמרא מי סעיד וכי היין סועד את הלב והא רבא הוה שתי חמרא כל מעלי יומא דפסחא רבא היה שותה יין כל ערב הפסח, בערב פסח, כי היכי דנגרריה ללביה כדי שיגרור את הלב, היינו שיקבל תיאבון וניכול מצה מפי ויאכל יותר מצה, ואם נאמר שהיין סועד את הלב הרי כל דבר שסועד את הלב בדרך כלל פוגם את התיאבון של האדם ושוב הוא לא מתאוה לאכילה.

עונה הגמרא טובא גריר פורתא סעיד רבא היה שותה הרבה יין כי הרי כך אמרנו שהוא היה שותה כל יום הערב פסח וכיון שהוא שותה הרבה יין אז זה מגרה את התיאבון משא"כ מקצת מן היין סעיד, סועד את הלב.

שוב שואלת הגמרא ומי סעיד כלל וכי היין סועד את הלב, והכתוב (תהלים ק"ד) ויין ישמח לבב אנוש ולחם לבב

פני הבית שנאמר (דברים כ"ו) בערתי הקדש מן הבית ולכן אין התבל מתחייב במעשר, ואמר רש"י מן התורה, רק אם מכניסים אותו דרך פתח הבית ואילו אכילת קבע אמנם אסור לאכול מדרבנן גם אם הוא לא נכנס דרך פתח הבית, ולכן הם פוטרים את עצמם מן המעשר כמה שמכניסים את הפירות דרך הגגות.

ורבי יוחנן אמר אפילו חצר קובעת אפילו אם הוא הכניס את הפירות דרך החצר בלי שהכניס אותם לבית ג"כ החצר קובעת את החיוב לעשר את הפירות שנאמר (דברים כ"ו) ואכלו בשעריך ושבעו ובשעריך פירושו גם בחצרות.

והתוס' מזכירים שרש"י פירש וכך מסכימים אתו התוס', שמה שאמרנו שצריך להכניס אותם בדווקא דרך טרקסומון זה כדי להתחייב בדאורייתא אבל מדרבנן גם החצר קובעת, ובשיטת הרמב"ם סובר הכסף משנה בפרק ג' מהלכות מעשר הלכה ו' שגם שיטת הרמב"ם היא שאין מתחייבים בחצר רק מדרבנן וכדברי ר' ינאי אבל מדברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות מעשר הלכה ו' משמע מפורש שהרמב"ם סובר שגם חצר קובעת מן התורה, שכך לשונו של הרמב"ם שכשם שהבית קובע כך החצר קובע, והגאון בביאור הגר"א ביו"ד סימן של"א כבר הקשה זאת על דברי הכ"מ וכך גם סובר הש"ך שם שגם דעת הרמב"ם היא שחצר קובעת מן התורה ולא רק מדרבנן, ואין כאן המקום להאריך בזה.

למדנו במשנה חוץ מן היין וכו' שהיין קובע ברכה לעצמו. שואלת הגמרא מאי שנא יין למה יין קובע ברכה לעצמו, אילמא משום דאשתני לעלוויא משום שנשתנה לעילוי היינו לשבח אשתני לברכה, כיון שמהפרי, מהענבים, שינו אותם לשבח לעשות מהם דבר מעולה יותר, לעשות מהם יין, לכן נשתנה היין שיש לו ברכה לפני עצמו, על זה שואלת הגמרא והרי שמן דאשתני לעלוויא ולא אשתני לברכה גם שמן אשתני לעלוויא הרי השמן מעולה ומשובח יותר מאשר הזיתים, נמצא שהפרי, הזית, נשתני לעלוויא, לעשות ממנו שמן, ולמה ולא אשתני לברכה, לא נשתנה דינו לקבוע לו ברכה בפני עצמו, דאמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העץ הרי שגם על שמן זית מברכים כמו על הזית עצמו אותה ברכה של בפה"ע, זה לא שינה השמן ע"י שנתשנה לעילוי שישתנה הברכה שלו.

אמרי עונה הגמרא התם משום דלא אפשר בשמן אין לנו אפשרות לקבוע לו ברכה בפני עצמו, היכי נברך איך נברך את אותה ברכה על השמן נברך בורא פרי הזית פירא גופיה זית אקרי הפרי גם הוא נקרא זית ונמצא שאם נאמר בורא פרי הזית אמרנו בורא פרי של פרי שהרי לפרי קראו זית, והפרי של הפרי זו לא ברית שמים, את השמן האדם יוצר ע"י שהוא סוחט את הזיתים, ואילו לגבי יין כשהוא מברך בורא פרי הגפן גפן הוא שמו של העץ לא שמו של פרי העץ הפרי של העץ שמו ענבים והענבים הם פרי הגפן וכשמברכים על היין בורא פה"ג ברכנו על דבר שבריייתו בידי שמים על הפרי של עץ הגפן, ואילו בזית אם נברך פרי הזית פירושו השמן שנוצר מהזית שזו בריה שבידי אדם הוא זה שעשה את השמן מהזית.

כתוב ואיש כי יאכל קדש בשגגה, הרי כתוב יאכל, אם הוא יאכל תרומה בשגגה, ויסף חמישיתו, הוא מוסיף חומש, פרט למזיק, שאם הוא מזיק אין הוא חייב חומש, וגם שתית שמן נחשבת מזיק שלכן אינו חייב רק קרן כמו כל מזיק אבל חומש הוא לא משלם, הסך שמן של תרומה אבל אם הוא סך את עצמו בשמן של תרומה משלם את הקרן ומשלם את החומש כיון ששמן של תרומה ניתן לסיכה וסיכה היא כשתיה והזר שסך לעצמו שמן של תרומה משלם גם קרן וגם נוסף לזה חומש, הרי שלמדנו בבביתא זאת ששתית שמן אינה אלא מזיק והיא לא נקראת אכילה, וכמו שהיא לא נקראת אכילה לחייב עליה חומש בשותה שמן של תרומה כך היא לא נקראת אכילה לחייב עליה ברכה.

כך לשונו של רש"י, ומלשון רש"י משמע שלא צריך שום ברכה לברך על שמן זית, וכך מפרשים להדיא תר"י שעל שמן זית כיון שהוא מזיק לגופו ואינו נהנה כלל לכן אין הוא מברך שום ברכה, אבל שיטת הרמב"ם בפרק ח' מהלכות ברכות שרק בפה"ע הוא לא מברך וקושיית הגמרא היתה שמכיון שזה מזיק הוא לא מברך בפה"ע אבל הוא צריך לברך שהכל נהיה בדברו, להלכה נפסק באו"ח סימן ר"ב סעיף ד' שמן זית אם שתאו, הוא שתה אותו, כמות שהוא אינו מברך עליו כלל משום דאזוקי מזיק ליה, ולכן הוא לא מברך אפילו לא שהכל. א"כ על מה נאמר ששמן זית מברכים עליו בפה"ע.

אלא אומרת הגמרא דקא אכיל ליה על ידי פת שהשמן הוא אוכל אותו כלפתן ללפת בו את הפת.

אי הכי הויא ליה פת עיקר והוא טפל אז עיקר אכילתו זה הפת והשמן אינו אלא טפל ותנן ונלמד לקמן במשנה זה הכלל **כל שהוא עיקר ועמו טפלה** כשהוא אוכל דבר שהוא עיקר אכילתו ובנוסף לכך הוא אוכל דבר שהוא טפלה לאכילה העיקרית מברך על העיקר ופותר את הטפלה וא"כ גם כאן הוא יברך על הפת שהוא העיקר ויפטור בזה את השמן שאינו אלא טפל.

עונה הגמרא **אלא דקא שתי ליה על ידי אניגרון** מדובר שהוא שותה את השמן ע"י אניגרון שהוא מאכל שנותנים לתוכו (מכניסים לתוכו) שמן, ומאכל זה של אניגרון אומר רש"י שהוא מוזכר במשנה בכמה מקומות, והגמרא מפרשת מהו המאכל הזה של אניגרון, **דאמר רבה בר שמואל אניגרון מיא דסלקא** אניגרון זה מים שבהם בישלו טרד, **אנסיגרון** (או מתוקן בצד אכסגירון) **מיא**

- דף ל"ו ע"א

דכולהו שלקי כל מיני ירקות שלוקין ומבושלים נקראים אכסגירון, עכ"פ הרי באניגרון זה מכניסים שמן ואז מברכים בפה"ע.

ושוב שואלת הגמרא **אם בן הוה ליה אניגרון עיקר ושמן טפל** הרי שאניגרון שזה המי סילקא, הם העיקר והשמן אינו אלא טפל, ותנן הרי כבר אמרנו שלמדנו במשנה זה הכלל **כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופותר את הטפלה** אז גם כאן הוא יברך על האניגרון את הברכה הראויה שזה שהכל כמבואר בפוסקים ואילו על השמן הוא לא צריך לברך.

עונה הגמרא **הכא במאי עסקינן בחושש בגרונו** כשיש לו

אנוש יסעד וגו' מזה לומדים מהפסוק נהמא הוא דסעיד חמרא לא סעיד הפסוק הרי אומר לחם יסעד את לב האדם, ואילו היין רק משמח ואינו סועד, ואיך אמרת שהיין סועד.

אלא אומרת הגמרא פירוש הפסוק הוא אחרת **חמרא אית ביה תרתי סעיד ומשמח נהמא מסעד סעיד שמוחי לא משמח** פירושו של הפסוק הוא שייך ישמח לבב אנוש, יין גם משמח חוץ ממה שהוא גם סועד את הלב, ואילו הלחם לבב אנוש יסעד הוא רק סועד את הלב ולא משמח.

שואלת שוב הגמרא **אי הכי אם יין סועד את הלב נברייך עליה שלש ברכות** שנברך עליו ג' ברכות של בהמ"ז כמו שמברכים על הלחם שהוא סועד את הלב, עונה הגמרא **לא קבעי אינשי סעודתייהו עלויה** אין האדם קובע סעודה על יין ולכן לא תקנו בהמ"ז של ג' ברכות.

אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא אי קבע עלויה סעודתיה מאי ואם הוא כן יקבע את סעודתו על היין האם הוא יתחייב לברך ג' ברכות של בהמ"ז כיון שכל מה שהוא לא חייב זה רק בגלל שלא קובעים סעודה על היין, הנה הוא כן קבע, האם הוא יתחייב בבהמ"ז של ג' ברכות, אמר ליה לרבינו אליהו ויאמר אי הויא קביעותא אם אליהו יבוא ויאמר לנו שגם אדם זה כשהוא קובע את עצמו על היין לסעודה זה נקרא קביעות השתא מיהא בטלה דעתו אצל כל אדם עכשיו בטלה דעתו שהרי כל האנשים אינם קובעים סעודה על היין ולכן אפילו אם הוא קבע את עצמו לסעודה על היין אין הוא מתחייב לברך ג' ברכות של בהמ"ז.

ומגמרא זאת הביאו תלמידי רבינו יונה והרא"ש (ביארנו זאת בדף י"ב) שמכאן הם הביאו ראייה שגם על יין אם אדם בירך בהמ"ז בטעות במקום לברך ברכת עה"ג ועל פה"ג שזו ברכה מעין ג' או שאפילו רק בירך את הברכה הראשונה של בהמ"ז של ברכת הזן יצא ידי חובתו שהרי היתה לגמרא קושיא שיברכו בהמ"ז על היין כפי שנבאר בארוכה בדף י"ב.

אומרת הגמרא **גופא למדנו לעיל אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן שמן זית מברכין עליו בורא פרי העין.**

שואלת הגמרא **היכי דמי באיזה אופן הוא שתה או אכל את השמן זית שאמרנו שמברכים עליו בפה"ע.**

אילימא דקא שתי ליה אם הוא שותה אות אוזוקי מזיק ליה הרי ששתיה זו רק מזיקה לאדם, ומכיון שהיא מזיקה אין זו אכילה שטעונה ברכה, שגבי ברכה כתוב ואכלת, על אכילה צריך לברך, דבר שמזיק לגופו אינו נחשב אכילה, מביאה הגמרא ראייה לכך שדבר שאינו בריא ומזיק לגופו לא נחשב אכילה, דתניא למדנו בבביתא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש אדם ששותה שמן של תרומה והוזהר ישראל לוי שאינו כהן והרי תרומה לא ניתנה לאכילה ולשתיה רק לכהנים, אז כיון שהוא שתה את השמן הוא צריך לשלם קרן כמו כל מזיק שמזיק ממון חבירו גם הוא הזיק את הכהן כמה ששתה לו את השמן של תרומה ולכן הוא צריך לשלם לו את הקרן, אבל את החומש שצריך לשלם כשזר אוכל תרומה בשוגג הוא צריך לשלם חומש נוסף לקרן את זה הוא לא משלם על שתית השמן, שהרי אצל חיוב חומש כתוב בתורה לשון אכילה,